

ОСОБИСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Серед видів забезпечення виконання зобов'язань (забезпечень) порука й гарантія вирізняються тим, що майнові інтереси кредитора в разі порушення зобов'язання боржником задовольняються не за рахунок певного майна, як це має місце при застосуванні застави і притриманні, а завдяки діям третьої особи – боржника за цим зобов'язанням, тобто поручителя або гаранта.

Серед дореволюційних вчених проблемами особистих зобов'язань опікувалися Г.Ф. Шершеневич [18] та Й.О. Покровський [11], а серед сучасних дослідників – Н.Ю. Рассказова [12], Ю.А. Павлодський [10], Б.М. Гонгало [5], О.В. Латинцев [7] та інші [14; 16; 9].

Установлюючи забезпечення кредитор розраховує на певну особу – гаранта або поручителя, ділова репутація і платоспроможність якої й виступає забезпеченням виконання зобов'язання. У зв'язку з цим порука й гарантія в юридичній літературі отримали назву особистих видів забезпечення виконання зобов'язань.

Метою даної статті є розкриття сутності й спільних ознак поруки й гарантії як особистих видів забезпечення виконання грошових зобов'язань і вирішення основних проблем, що стосуються цих забезпечень.

Гарантія й порука сконструйовані українським законодавцем для забезпечення зобов'язань шляхом установаження договірного обов'язку третьої особи (гаранта чи поручителя) відповідати перед кредитором за порушення зобов'язання боржником.

Ці забезпечення протягом певного часу були поєднані за своїм правовим базисом: за період чинності ЦК УРСР 1963 р. гарантія виступала як різновид поруки. Гарантії присвячена тільки одна стаття, яка не містить поняття цього виду забезпечення виконання зобов'язань, а лише вказує на поширення щодо нього правил, передбачених в цьому Кодексі для поруки. Як бачимо, за ЦК УРСР вона фактично не мала свого власного обличчя, а виступала лише так званим специфічним “сурогатом” поруки, як адаптована до умов планової централізованої економіки. Гарантія виділялася спеціальним суб'єктивним складом учасників, тобто могла встановлюватися лише у відносинах між соціалістичними організаціями, і субсидіарним характером відповідальності гаранта [17, с. 668]. При поруці законодавцем передбачено солідарну відповідальність поручителя, а субсидіарну сторони можуть закріпити в договорі.

Із прийняттям ЦК 2004 р. ситуація докорінно змінилася. Інститут гарантії отримав принципово новий зміст, що зумовило не лише визнання гарантії самостійним видом забезпечення виконання зобов'язань, а й перегляд забезпечень з точки зору притаманних їм ознак.

Якщо в сучасних цивільних кодифікаціях країн СНД порука й гарантія виступають самостійними видами забезпечення виконання зобов'язань, які різняться між собою суб'єктивним складом учасників забезпечувальних відносин, порядком установаження й реалізації забезпечувального механізму, характером відповідальності третьої особи, самостійністю, то законодавчі системи інших країн не проводять чіткої межі між цими особистими забезпеченнями.

Сьогодні, порівнюючи ці дві правові категорії, Н.Ю. Рассказова підкреслює, що англійською (мовою світового бізнесу) значення терміна “guarantee” не визначено і залежно від контексту може означати будь-який вид зобов'язання, забезпечувального за своєю економічною сутністю, в якому одна особа ручається за іншу [12, с. 24]. На підтвердження справедливості цього зауваження можна навести ст. 1 Уніфікованих правил за договірними гарантіями, виданих Міжнародною торговою палатою в 1978 р., які присвячені будь-якій гарантії, поруці або подібному зобов'язанню, як би воно не було названо або означено [15].

Розглянемо, як же визначає чинне законодавство України ці особисті забезпечення. Так, за ч.1 ст. 553 ЦК за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку й відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником.

За гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед бенефіціаром за порушення зобов'язання боржником (ст. 560 ЦК). Отже, український законодавець розуміє забезпечувальну сутність поруки й гарантії однаково, покладаючи на третю особу (поручителя, гаранта) відповідальність за порушення боржником зобов'язання. Але при цьому в цивільній літературі щодо поруки протягом тривалого часу ведеться дискусія стосовно природи обов'язку поручителя й характеру основного зобов'язання, яке може бути забезпечено порукою. Гарантія ж викликає проблеми у зв'язку з її незалежною природою, що відокремлює її від інших забезпечень як зобов'язань залежних. Розглянемо проблеми цих особистих забезпечень, на які вказується в наукових юридичних джерелах.

Як зазначає В.А. Хохлов, порука – найдавніший спосіб забезпечення, оскільки особиста порука за іншого народилася раніше й застави, для якої необхідно володіння вільним майном, і неустойки, й інших засобів забезпечення виконання зобов'язань [16, с.67].

Поняття “поручительство” як спосіб забезпечення виконання зобов'язань, що полягає в обов'язку третьої особи – поручителя нести відповідальність перед кредитором за боржника в разі невиконання останнім його зобов'язань перед кредитором [8, с.161], залишилося незмінним з часів римського права. Незважаючи на це, до сьогоднішнього дня щодо сутності обов'язку поручителя за договором поруки в доктрині цивільного права немає усталеної точки зору. Серед дослідників точиться полеміка навколо питання про правову природу обов'язку поручителя, про те, чи несе він відповідальність за невиконання зобов'язання боржником, чи зобов'язаний він виконати зобов'язання боржника в натурі тощо.

Норми ЦК дають підстави для різних точок зору з цих проблем. Так, у ст. 554 ЦК йдеться про відповідальність поручителя й боржника перед кредитором, а не про обов'язок. Частина 2 ст. 554 ЦК вказує на обов'язок поручителя відповідати перед кредитором у тому ж обсязі, що й боржник, включаючи сплату основного боргу, відсотків, неустойки, відшкодування збит-

ків, викликаних його невиконанням або неналежним виконанням своїх зобов'язань. Такі ж положення містяться у ЦК РФ та у ЦК 1963 р.

В.А. Хохлов вважає, що “поручитель не зобов'язаний виконувати обов'язок за боржника, він лише несе відповідальність за виконання шляхом сплати відповідної грошової суми. Той факт, що при грошових зобов'язаннях склад виконання співпадає з матеріальним складом відповідальності, не повинно вводити в оману” [16, с. 70]. Така думка є домінуючою серед цивілістів. Ще Й.О. Покровський стосовно обов'язку поручителя за договором поруки писав, що “це не виконання, а лише його сурогат, оскільки тим самим основне зобов'язання боржника замінюється відшкодуванням збитків з боку третьої особи – поручителя” [11, с.242,243].

Розкриваючи правову природу обов'язку поручителя Б.М. Гонгало констатує: “Порука становить собою зобов'язання поручителя сплатити кредиторі іншої особи (боржника) грошову суму в разі несправності останнього. Причому сплачується ця сума не за боржника. Сплачуючи її, поручитель виконує свій обов'язок” [5, с.88].

Більшість учених розглядають поняття “відповідальність” у вузькому розумінні – як обов'язок відшкодувати кредиторі збитки і сплатити йому санкції, які є наслідком порушення зобов'язання боржником. Так, І.Б. Новицький зауважує, що можливо лише єдине: поручитель відповідає за виконання боржником свого зобов'язання, оскільки повинен відшкодувати збитки [За: 5, с.88]. Але за такого підходу, як цілком слушно наголошує Л.О. Новосьолова, відкритим залишається питання щодо обов'язку поручителя сплатити кредиторі суму боргу за забезпеченим поручительством основним грошовим зобов'язанням, оскільки традиційно сплата грошового боргу цивільно-правовою відповідальністю не вважається” [9, с.36]. В.А. Белов, незважаючи на власне трактування обов'язку поручителя як обов'язку нести відповідальність у формі відшкодування збитків за боржника, допускає можливість включення “в суму відповідальності поручителя сум основного боргу” [1, с. 49].

Прихильники іншої позиції розглядають відповідальність поручителя як обов'язок виконати за боржника його зобов'язання надати кредиторі те, що повинен був передати несправний боржник [18, с.7], тобто йдеться про виконання обов'язку боржника в натурі. Приміром, Н.Ю. Рассказова пояснює, що використання законодавцем словосполучення “відповідати за виконання” – лише данина традиції словозастосування й безпосередньо не стосується норм про відповідальність за порушення зобов'язань” [6, с. 703]. Вона наголошує на тому, що тлумачення статей, присвячених правовим наслідкам порушення зобов'язання, забезпеченого порукою і правам поручителя, який виконав останнє, призводить до висновку, що він повинен виконати зобов'язання боржника.

Ю.А. Павлодський, пояснюючи положення закону щодо можливості забезпечення виконання зобов'язання частково або в повному обсязі, підкреслює: “На практиці часткова відповідальність поручителя полягає в тому, що він обумовлює в договорі своє зобов'язання з повернення лише основної суми боргу без відшкодування неустойки або збитків, які виникли у зв'язку з невиконанням основного зобов'язання” [10, с. 26].

Б.М. Гонгало зазначає, що систематичний аналіз базових правил про поручительство свідчить, що обов'язок поручителя може полягати лише у необхідності сплатити гроші. Причому цей обов'язок виникає на підставі такого юридичного факту, як невиконання або неналежне виконання боржником основного зобов'язання [5, с. 89]. Учений пояснює, що “заміна реального виконання грошовим еквівалентом обумовлена не тим, що поручитель може бути просто не здатним з об'єктивних причин виконати обов'язок боржника, а самою сутністю поруки, яка зводиться до того, що поручитель повинен сплатити гроші кредиторі в разі несправності боржника” [5, с. 90]. Подібної точки зору дотримуються й Л.О. Новосьолова і Т.О. Фадеєва, які вважають, що поручитель має відшкодувати кредиторі в грошовій формі зобов'язання, не виконане боржником. Л.О. Новосьолова вказує, що за такого підходу “поручитель за зобов'язанням, яке не має грошового характеру, повинен відшкодувати понесені кредитором у зв'язку з порушенням зобов'язання боржником збитки у грошовій формі. За грошовими ж зобов'язаннями обов'язок поручителя надати таке відшкодування кредиторі буде виконуватися шляхом передання тієї суми, яка належала сплаті боржником, і відсотків за користування нею, якщо вони передбачалися умовами зобов'язання” [9, с. 37].

Отже, називаючи обов'язок поручителя за договором поруки відповідальністю поручителя, дослідники крім відшкодування збитків і сплати санкцій вказують ще на виконання поручителем грошового обов'язку за боржника.

Розглядаючи поняття “відповідальність поручителя”, неможливо обійти увагою питання самостійної відповідальності останнього за порушення договору поруки, наприклад, за прострочення виплати грошових сум. Як підкреслюється в правничій науковій літературі, на практиці усталеного підходу до вирішення цього питання немає. Суди в деяких випадках виходять з того, що поручитель самостійно відповідає перед кредитором за неналежне виконання грошового зобов'язання, що виникло з договору поруки, й покладають на поручителя відповідальність, передбачену ст. 625 ЦК в разі необґрунтованої відмови або прострочення виплати грошових сум кредиторі. Іноді ж суди виходять з того, що за забезпечувальним зобов'язанням поручитель відповідає так само, як і боржник, тобто сплачує кредиторі суми, передбачені ч.2 ст. 554 ЦК, за боржника, і відповідно, самостійної відповідальності перед кредитором не несе.

На нашу думку, те, що основним обов'язком поручителя є обов'язок нести відповідальність за боржника при порушенні основного договору, не повинно призводити нас до висновку про відсутність самостійної відповідальності поручителя за порушення ним договору поруки, бо нести зазначену відповідальність – його обов'язок. При порушенні поручителем цього обов'язку, безумовно, має наступати відповідальність за порушення ним свого обов'язку за договором поруки, тобто відповідальність за порушення грошового зобов'язання, передбачена ст. 625 ЦК. Відповідно до положень ст. 555 ЦК зі спливом розумного строку після отримання письмової вимоги кредитора поручитель стає боржником, який прострочив грошове зобов'язання, і тому крім боргу, який визначається за правилами, передбаченими ст. 554 ЦК, кредитор вправі вимагати від нього сплати 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір відсотків сторони не встановили за договором поруки (ст. 625 ЦК).

З урахуванням того, що, з одного боку, в загальноприйнятій термінології щодо відносин за договором поруки застосовується категорія “відповідальність поручителя”, необхідно мати на увазі її умовний характер, оскільки навряд чи доцільно сьогодні порушувати питання про докорінну зміну норм про поруку. З другого боку, при вирішенні конкретних проблем необхідно абстрагуватися від традицій і сприймати зобов'язання поручителя, яким воно є по суті. У зв'язку з цим, як видиться, боржник не зобов'язаний компенсувати поручителю суми, сплачені ним кредиторі через власне прострочення (за ст. 625 ЦК), оскільки поручитель відповідає за неналежне виконання свого обов'язку.

Що ж до природи зобов'язань, виконання яких може забезпечуватися поручительством вважаємо, сучасна редакція ч.2 ст. 554 ЦК дозволяє зробити висновок, що це можуть бути лише грошові зобов'язання. Ця думка підтверджується вказівкою

законодавця на те, що поручитель у разі порушення боржником зобов'язання має "сплатити основний борг" (що може виступати лише обов'язком за грошовим зобов'язанням, а не відповідальністю), відсотки, неустойку, відшкодувати збитки у зв'язку з порушенням боржником такого зобов'язання. Ця вказівка свідчить на користь того, що сучасне українське законодавство не зводить обов'язок поручителя тільки до відповідальності за боржника через порушення основного зобов'язання, а й вимагає виконання за боржника його обов'язок.

Як вбачається, зміст обов'язку поручителя за договором поруки складає його обов'язок виконати грошове зобов'язання при його порушенні боржником (сплата суми основного боргу й відсотків за користування, якщо це було передбачено основним договором) і надати кредиторowi те, що він має тримати у зв'язку з порушенням основного зобов'язання (відсотки за прострочення, неустойку, якщо вона була встановлена, й відшкодувати збитки, якщо їх зазнав кредитор через порушення зобов'язання).

Питання незалежності від основного зобов'язання такого особистого забезпечення, як гарантія, не обійшов увагою жоден дослідник, що не є випадковим. Справа в тому, що засоби забезпечення виконання зобов'язань є акцесорними, додатковими і тому залежними від основного зобов'язання. Незалежність же гарантії означає, що за недійсності останнього вона, на відміну від поруки, застави чи інших видів забезпечення виконання зобов'язань, зберігає силу, а гарант може бути притягнений до відповідальності перед кредитором. Частина 2 ст. 548 ЦК закріплює, що недійсність основного зобов'язання спричиняє недійсність і правочину щодо його забезпечення, якщо інше не встановлено Кодексом. Це "інше" ЦК і передбачає у ст. 562: зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить від основного зобов'язання (його припинення або недійсності), зокрема, й коли в гарантії міститься посилання на нього.

З одного боку, незалежність гарантії підсилює становище бенефіціара, чим збільшує ефективність забезпечувального зобов'язання, що дозволяє вважати гарантію досить надійним, ефективним забезпеченням, а з другого – протиставляє гарантію іншим видам забезпечення виконання зобов'язань, передбачених у гл. 49 ЦК, як акцесорні, що й обумовлює конфлікт її юридичної природи. Незалежність від основного зобов'язання, виконання якого гарантія має забезпечити, не узгоджується зі звичним уявленням про забезпечувальні зобов'язання як акцесорні, додаткові до основного, що повністю поділяють його долю. Ось чому одні науковці, вказуючи на незалежність гарантії, наголошують на її ефективності порівняно з іншими забезпеченнями [4, с. 4], другі підкреслюють неможливість віднесення гарантії як самостійного зобов'язання до видів забезпечення виконання зобов'язань [Див.: 13, с.57; 10, с. 25], треті зазначають, що "незалежність банківської гарантії не перекреслює її додаткового (акцесорного) характеру" [5, с. 38].

Як зазначають М.І. Брагінський і В.В. Вітрянський, „можна констатувати практично повну відсутність будь-якого зв'язку між зобов'язанням гаранта сплатити відповідну суму бенефіціару й основним зобов'язанням, забезпеченим банківською гарантією” [3, с.593]. Одночасно виникають цілком закономірні запитання: як гарантія може бути незалежною від основного зобов'язання, якщо у своїй вимозі бенефіціар має посилатися на порушення цього зобов'язання? Про яку незалежність ідеться, якщо в гарантії можна вказати, що вона виконується в разі надання документів, що підтверджують факт невиконання основного зобов'язання? Указівка законодавця в нормах про гарантію на основне зобов'язання (статті 560, 563, 565 ЦК) створює підґрунтя для висновків про її зв'язок з останнім. Результати багатьох досліджень спираються на ці норми, які на перший погляд явно свідчать про наявність такого зв'язку [Див.: 14, с. 65, 66; 5, с.37; 2, с.92, 93]. При цьому вчені посилаються на похідність гарантії від основного зобов'язання і вони мають рацію. Оскільки гарантія видається на прохання принципала для його кредитора, то вона не може існувати без основного зобов'язання, а якщо безпосередньою правовою метою її надання є забезпечення останнього (ч. 1 ст. 546 ЦК), то вона не може розглядатися окремо від нього. Як бачимо, правознавці намагаються поєднати не поєднуване – самостійність гарантії і її залежність від основного зобов'язання.

З нашого погляду, щоб зрозуміти феномен гарантії як виду забезпечення, її не слід розглядати лише як односторонній правочин, учинений гарантом на користь бенефіціара. Необхідно вивчити весь механізм цього забезпечувального інституту, що, на відміну від інших видів забезпечення виконання зобов'язань, складається не з 2-х (основного й забезпечувального), а з 3-х правочинів. І тоді ми можемо констатувати, що гарантія може існувати лише як чинник забезпечувальної конструкції, яку становлять відносини принципала й бенефіціара, принципала й гаранта, бенефіціара й гаранта, а дана конструкція, безумовно, є забезпечувальним механізмом, який використовується сторонами договірних відносин з метою забезпечення виконання зобов'язань. Тільки такий підхід дозволяє відповісти на запитання, як можна незалежну гарантію використовувати для забезпечення виконання зобов'язання.

Якщо при дослідженні гарантії як правового інституту центральною фігурою виступає гарант, то з економічної точки зору головною діючою особою в системі відносин у зв'язку з гарантією є бенефіціар. Саме він, укладаючи договір з принципалом, вимагає надання забезпечення й у такий спосіб ініціює появу гарантії. Бенефіціар, піклуючись про надійність останньої, вибирає гаранта, пред'являє вимогу за гарантією, користуючись, як і будь-яка уповноважена особа, правом вибору щодо здійснення належного йому права. На бенефіціара лягає й ризик і відповідальність пред'явлення необґрунтованої вимоги.

У правовому житті гарантія виникає й існує виключно у зв'язку з основним зобов'язанням і домовленістю між принципалом і бенефіціаром. Домовляючись про забезпечення нею цього зобов'язання, сторони зазвичай оговорюють участь певного гаранта й суттєві умови гарантії, які й будуть передані принципалом гарантові для узгодження тексту останньої. Договір про видачу гарантії, що укладається між гарантом і принципалом, є зв'язуючим ланцюгом між існуючим основним договором принципала й бенефіціара (оскільки в цьому правочині вказується, що гарантія видається на прохання принципала через його обов'язок перед бенефіціаром за певним контрактом) й гарантією, яка має бути видана гарантом на користь бенефіціара, що і є його основним обов'язком за цим договором. Саме в договорі про видачу гарантії мають бути чітко окреслені її умови, строк її видачі й передбачено забезпечення зобов'язання принципала по поверненню гарантові його витрат, пов'язаних з оплатою за гарантією.

Проблема гарантії-забезпечення полягає в тому, що в ЦК врегульовано лише відносини між гарантом і бенефіціаром, що не дає цілісного уявлення про даний забезпечувальний інститут. Тому вважаємо, що до § 4 гл. 49 ЦК, присвяченого гарантії як одному з видів забезпечення виконання зобов'язань, необхідно включити норми, які регулюють правовідносини між: а) гарантом і бенефіціаром; б) гарантом і принципалом; в) принципалом і бенефіціаром – у тій частині, в якій ці відносини стосуються видачі й використання гарантії. За таких умов інститут гарантії, як цілісна юридична конструкція, що складається з 3-х правочинів, одним з яких є гарантія, не буде викликати спорів щодо його віднесення до видів забезпечення виконання зобов'язань як спрямованого на захист інтересів кредитора при порушенні зобов'язання боржником. Тоді стане зрозумілою й

точка зору О.В. Латинцева, який, підкреслюючи самостійність і незалежність гарантії від договірних правовідносин між принципалом і бенефіціаром, наголошує, що саме ці властивості дозволяють вважати гарантію одним із самих надійних способів забезпечення виконання зобов'язань [7, с. 247].

Підводячи підсумок, зазначимо, що поруку і гарантію, незважаючи на притаманні кожному з цих особистих забезпечень особливості, об'єднує встановлення обов'язку третьої особи відповідати перед кредитором за порушення зобов'язання боржником і характер зобов'язань, щодо забезпечення яких вони можуть установлюватися. Це зобов'язання грошові. До речі, саме при забезпеченні останніх майнові інтереси кредитора в разі порушення основного зобов'язання боржником задовольняються найефективніше, тому що виконання цього зобов'язання за несправного боржника не викликає проблем у боржника забезпечувального зв'язку з універсальністю його предмета.

Специфічність суб'єктного складу, обсягу відповідальності, механізму реалізації прав кредитора за забезпечувальним зобов'язанням і характер регресної вимоги забезпечувального боржника до боржника за основним зобов'язанням дозволяють суб'єктам цивільних правовідносин обрати той власний спосіб забезпечення виконання грошового зобов'язання, який по-вніше відповідає їх інтересам і можливостям на момент його встановлення.

Список літератури: 1. Белов В.А. Поручительство. Опыт теоретической конструкции и обобщения арбитражной практики. М.: ЮрИнфор, 1998. – 234 с. 2. Бирюкова Л.А. Банковские гарантии: Теория и практика. – М.: Статут, 2004. – 96 с. 3. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: Кн. 1: Общие положения: – Изд. 3-е, стереотип. – М.: Статут, 2001. – 848 с. 4. Волошина М.В. Банковская гарантия: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – СПб., 2003. – 22 с. 5. Гонгало Б.М. Учение об обеспечении обязательств. – М.: Статут, 2002. – 222 с. 6. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации: Ч. 1 (постатейный) / Под ред. Н.Д. Егорова, А.П. Сергеева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 896 с. 7. Латынцев А.В. Обеспечение исполнения договорных обязательств. – М.: Лекс-Книга, 2002. – 285 с. 8. Новицкий И.Б. Основы римского гражданского права. – М.: Зерцало, 2007. – 408 с. 9. Новоселова Л.А. О правовых последствиях нарушения денежного обязательства // Вест. Высш. Арбитр. Суда РФ. – 1999. – № 7. – С. 35-47. 10. Павлодский Е.А. Обеспечение исполнения обязательств поручительством // Закон. – 1995. – № 5. – С. 25-28. 11. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. – М.: Статут, 1998. – 353 с. 12. Рассказова Н.Ю. Банковская гарантия по российскому законодательству. – М.: Статут, 2005. – С. 25-28. 13. Рассказова Н.Ю. Вопросы общей теории обеспечительных обязательств // Правоведение. – 2004. – № 4. – С. 41-59. 14. Рубанов А. Международная унификация правил о банковской гарантии и Гражданский кодекс России // Хоз-во и право. – 2000. – № 5. – С. 56-67. 15. Уніфіковані правила з коментарями й рекомендаціями для радянських зовнішньоторговельних організацій (1978 р.) Публікація МТП № 325 // Комп'ютерна правова бібліотека: "Законодавство" станом на 26.12.07 р. 16. Хохлов В.А. Обеспечение исполнения обязательств. – Самара: Самар. гос. экон. акад., 1997. – 100 с. 17. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. – Кн. 1 / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 720 с. 18. Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права. – Тула: Автограф, 2001. – 720 с.

Надійшла до редакції 27.12.2007 р.